

**Gosztonyi Géza különvéleménye
az országgyűlési választásokkal
kapcsolatos SzMME ajánlásról**

Az SzMME választási iránymutatása - véleményem szerint - két szinten értelmezhető:

- (a.) a magyar politikai környezet és a hatalommal való visszaélés kockázata fényében,
- (b.) az iránymutatás szakmai-etikai megfelelősége szempontjából.

Szerintem a kizárólag szakmai-etikai szempontok MA nem adnak megfelelő választ a szociális munkás kollégák „Mit tegyek?” és „Mit ne tegyek?” típusú gyakorlati kérdéseire.

Normatív szinten: megfelelnek-e a bemutatott etikai alapelvek a „hatályos” szakmai sztenderdeknek?

A válasz egyértelmű IGEN, hisz az iránymutatás tartalmilag erősen illeszkedik az

- International Federation of Social Workers (IFSW) etikai alapelveihez,
- valamint a magyar Szociális Munka Etikai Kódexéhez.

A hangsúlyok (*politikai semlegesség, önrendelkezés, befolyásmentesség, kiszolgáltatott csoportok védelme, intézményi erőforrások kampány célú felhasználásának tilalma*) nemcsak megfelelőek, de kifejezetten korszerűek.

Az ajánlás különösen erős pontjainak tartom, hogy:

- világos határvonalat húz az aktív állampolgárság támogatása és a politikai befolyásolás között,
- hangsúlyozza a függőségi viszonyok etikai kockázatát,
- precízen behatárolja a mozgóurnás szavazás technikai támogatásának lehetőségét,
- szorgalmazza a történetek dokumentálását a folyamatok átláthatósága érdekében.

Tehát szakmailag ez egy korrekt, konzisztens, nemzetközi normákba illeszkedő dokumentum.

Reálpolitikai szinten: elegendő-e a magyar kontextusban?

Itt már – szerintem – árnyaltabb a kép. Ha ugyanis abból indulunk ki, hogy egy erősen centralizált politikai környezetben (kvázi-diktatúrában!) az intézmények felett fenntartói vagy informális politikai nyomás érvényesülhet, akkor a dokumentum:

- normatív védőernyőt ad a szakembereknek,
- de nem ad intézményvédelmi garanciákat, és
- hozzájárul a kliensek elfogadhatatlan helyzetének további fenntartásához.

Magyarán: ez az iránymutatás jól orientálja a szakembereket arra, hogyan kell etikusnak maradniuk (egy demokratikus politikai rendszerben), de arra nem ad választ, mi történik akkor, **ha**:

- fenntartói nyomás érkezik,
- „baráti látogatásként” jelenik meg kampánytevékenység,
- a vezető maga politikailag elkötelezett,
- az állásbiztonság közvetett módon sérül,
- a választás eredményeképpen változatlanul fennmarad a jelenlegi (a szociális munka kliensei szempontjából tarthatatlan) antidemokratikus és szegényellenes politikai helyzet.

A jelen politikai közegben egyrészt az etikai szabályok betartása morális bátorságot is igényelhet, ugyanakkor be nem tartásuk szakmán belüli és intézményen belüli konfliktusokat is gerjeszthet.

Másrészt az etikai szabályok betartása (nagy valószínűséggel) a kliensek anyagi, társadalmi, morális helyzetét, életminőségét, jogérvényesítő képességét (stb.!) kifejezetten ronthatja, ugyanakkor be nem tartásuk immoralitásként, indokolatlan politizálásként, forradalmi hevületként is felfogható.

Orientálás szempontjából: erős vagy gyenge az ajánlás?

A legutóbbi bekezdésben foglalt dilemmák eldöntéshez igazodva pozitív, hogy:

- a tiltások világosak,
- konkrét gyakorlati példákat olvashatunk, valamint fontos
- a kampányidőszakon túlnyúló éberség hangsúlyozása, és
- a kiszolgáltatott csoportokra fókuszálás.

De komoly korlátokat jelent, hogy az ajánlások:

- nem tartalmaznak intézményi védelmi mechanizmusokat,
- nem adnak útmutatót whistleblowing (visszaélés bejelentése) vagy jogi segítség esetére,
- nem foglalkozik azzal, mit tegyen a szakember, ha a vezető maga sérti az elveket,

- nem foglalkozik a kliensek aktuális társadalmpolitikai helyzetével.

A szociális munka egyik alapértéke az igazságosság és a strukturális elnyomás elleni fellépés. Ám itt van egy klasszikus feszültség a politikai semlegesség és a társadalmi igazságosság melletti kiállás között. Az iránymutatás az elsőt hangsúlyozza, ami kampányidőszakban indokolt, de hosszú távon a szakma nem lehet „értéksemleges” az emberi jogok sérelmével szemben – és ezt az IFSW is deklarálja.

Ha a kérdés az, hogy az ajánlás megfelelően orientálja-e a szociális munkás kollégákat, akkor az én válaszom az, hogy szakmai-etikai értelemben: igen, de a politikai realitásokkal szembeni védekezés szempontjából csak részben. Vagyis ez egy jó etikai iránytű, de nem egy golyóálló pajzs.

Az ajánlással kapcsolatos legfontosabb kifogásom, hogy mákszemnyit se illeszkedik a kritikai szociális munka hagyományához, ami viszont nemcsak az egyéni segítséget, hanem a hatalmi struktúrák elemzését és megkérdőjelezését is feladatának tekinti. Nemzetközi szinten ezt a szemléletet erősen képviseli az IFSW emberi jogi és társadalmi igazságossági narratívája, amely hangsúlyozza a kiszolgáltatottságot, kimondja, hogy a szakember nem lehet a hatalom közvetítője, védi az önrendelkezést, és érzékeny a függőségi viszonyokra. Ezzel szemben az SzMME ajánlása:

- nem beszél strukturális elnyomásról,
- nem tematizálja a politikai rendszer hatalmi aszimmetriáit,
- nem bátorít intézményi ellenállásra,
- nem ad eszközt rendszerszintű visszaélés esetére,

mely szempontok a mai magyar helyzetben nagyon is relevánsak lennének.

Véleményem szerint az ajánlás egy normakövető, és cseppet sem rendszerkritikus szöveg.

E megjegyzéshez kapcsolódva lenne még egy észrevételem: a dokumentum fő üzenetei, hogy : „*Ne kampányolj! Ne befolyásolj! Maradj semleges! Védj az intézményt!*”, s ezek klasszikusan kockázatminimalizáló logikát követő, defenzív mondások. Az ajánlás azt fogalmazza meg, hogy „*Hogyan ne sértsünk etikai szabályt, és hogyan ne váljunk eszközzé*”, tehát a szociális munkást védekező, defenzív pozícióba helyezi.

A kritikai hagyomány szerint azonban **a szociális munka nem pusztán semleges szolgáltatás, hanem társadalmi igazságossági projekt.**

Ezért számomra a legfontosabb kérdés az, hogy lehet-e a szociális munka teljesen semleges egy messze nem semleges társadalmi struktúrában? A ajánlás azonban erre a kérdésre nem reflektál. Világos tehát, hogy ez egy etikai stabilizáló dokumentum, nem pedig egy társadalomkritikai vagy szakmapolitikai állásfoglalás.

Véleményem szerint a magyar szakmatörténet egyik legjelentősebb hibáját követtük el mindnyájan, amikor szinte KIZÁRÓLAG a jelen ajánlás szellemében oktattuk a jövő szociális munkásait. Ezzel – akaratunkon kívül – mi is hozzájárultunk a jelenlegi politikai helyzet kialakulásához.

A fordítópont a semlegesség értelmezésében érhető tetten.

A) Ha a semlegesség = pártpolitikai semlegesség, akkor ebben az értelemben az SzMME dokumentum helyes, mert a klasszikus szakmaetikai elvek szerint a szociális munkás nem lehet pártpolitikai szereplő, nem lehet agitátor (de lehetne strukturális elemző), nem használhatja ki a függőségi viszonyt, és ez erősíti a közbizalmat, a szakma legitimitását, az ügyfelek autonómiáját (összhangban az IFSW emberi jogi alapállásával is, amely különbséget tesz pártpolitika és emberi jogi elköteleződés között). Ebben az értelemben tehát a semlegesség stabilizál.

B) Ám ha a semlegesség = értéksemlegesség, akkor bizony bajban vagyunk, mert a szociális munka:

- nem lehet semleges az emberi jogi sérelmekkel szemben,
- nem lehet semleges strukturális igazságtalanságokkal szemben,
- nem lehet semleges a kiszolgáltatott csoportok politikai instrumentalizálásával szemben.

Ha a politikai semlegesség félreértelmeződik (morális visszahúzóódással), akkor:

- gyengül a szakma társadalomkritikai szerepe,
- erősödik a puszta szolgáltatói identitás,

- csökken az érdekvédelmi funkció.

Ebben az értelemben a túlértelmezett semlegesség **depolitizálja a szakmát**.

Lehet-e etikusnak maradni egy olyan rendszerben, amely maga nem mindig etikus?

Erre a kritikai szociális munka válasza:

- egyéni szinten igen, szakmai integritással, de
- kollektív szinten csak akkor, ha a szakma nem mond le a strukturális reflexió gyakorlásáról.

A dokumentum az első szintet jól kezeli, de a második szintet nyitva hagyja.

Az én szájam íze szerint az alábbiakkal kellene kiegészíteni az ajánlást:

(1) Be kellene emelni a strukturális reflexió kérdéskörét is

A szociális munkás nem pártpolitikai szereplő, de elkötelezett az emberi jogok, a társadalmi igazságosság és az egyenlő hozzáférés mellett. (Ez nem kampány, hanem szakmai önmeghatározás.)

(2) Kezelni kellene a lehetséges intézményi nyomást/befolyásolást

Etikai „menekülési útvonalat” kellene felmutatni:

- Mit tehet a szakember, ha fenntartói nyomás éri?
- Hogyan dokumentálja etikai aggályait?
- Kihez fordulhat?

(3) A kollektív szakmai fellépés lehetőségét kellene felvillantani

A kollektív szakmai felelősség a jelen helyzetben a szakmai, a munkavállalói és az etikai érdekképviselő és jogvédelem mentén (lenne) lehetséges, és e szakmai szerveződések megerősítendőek.

(4) Az ajánlás emberi jogi nyelvezetének megerősítése

A „semlegességi” logika mellett az emberi méltóság hangsúlyozása, a hatalmi aszimmetriák tudatosítása, a strukturális kiszolgáltatottság felmutatása közelebb vinné a szakmát is és klienseinket is az óhajtott társadalmi/politikai változások felé.

Az én üzenetem tehát így hangzik:

A szociális munkás	
Ne legyen	Legyen
pártpolitikai szereplő	emberi jogi szereplő
kampányeszköz	érdekvédő
agitátor	strukturális elemző